

ПРОБЛЕМИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

УДК 347.721-044.245:347.951(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v054.2024.7>

Лисенко Юрій Олександрович,

аспірант кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0009-0009-0958-187X

Парфьонов Георгій Володимирович,

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0009-0000-4711-9728

ТИМЧАСОВІ ОБМЕЖЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ БОРЖНИКА ПРИ ВИКОНАННІ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Постановка проблеми. Корпоративні права боржників є важливим елементом їхньої майнової структури, і їх тимчасові обмеження в рамках виконавчого провадження відіграють значну роль у забезпеченні виконання судових рішень. Зазвичай такі обмеження спрямовані на запобігання можливій зміні корпоративної структури боржника або відчуженню активів, що може негативно вплинути на права кредиторів.

Законодавство про обмеження корпоративних прав боржника є розгалуженим і нерідко залишається нечітким. Це створює правову невизначеність і ускладнює використання таких обмежень на практиці, що в свою чергу знижує ефективність виконання судових рішень.

Відсутність узгодженого підходу судів до застосування тимчасових обмежень корпоративних прав боржника призводить до різноманітного застосування законодавства. Дослідження та аналіз судової практики можуть допомогти виявити типові проблеми та розробити рекомендації щодо їх вирішення, сприяючи формуванню однакових підходів.

Так, Україна, прагнучи до гармонізації національного законодавства з європейськими нормами, повинна враховувати кращі практики регулювання корпоративних прав та обмежень щодо них. Це передбачає також застосування ефективних обмежувальних заходів на корпоративні

права боржників відповідно до принципу пропорційності та захисту прав учасників корпоративних відносин.

Саме тому тимчасові обмеження корпоративних прав можуть служити важливим інструментом захисту прав кредиторів, забезпечуючи ефективне виконання судових рішень та запобігаючи зловживанням з боку боржників, які намагаються ухилитися від виконання зобов'язань.

Таким чином, дослідження даної теми є актуальним, оскільки воно може сприяти вдосконаленню правового регулювання, підвищенню ефективності судового захисту та формуванню однорідної практики застосування тимчасових обмежень корпоративних прав у цивільному та господарському процесі.

Метою дослідження є комплексний аналіз правових засад та особливостей застосування тимчасових обмежень корпоративних прав боржника як інструменту забезпечення виконання судових рішень. У межах дослідження передбачається виявити прогалини та недоліки чинного законодавства щодо обмеження корпоративних прав, що впливають з корпоративного статусу боржника.

Дослідження також спрямоване на вивчення судової практики, щоб визначити критерії і підходи, які суди застосовують до обмеження корпоративних прав боржника, а також на розробку

рекомендацій для вдосконалення законодавства у цій сфері. У кінцевому підсумку дослідження має на меті запропонувати правові механізми, які забезпечать баланс між захистом інтересів кредитора та забезпеченням прав боржника, у тому числі його корпоративних прав, відповідно до принципів справедливості та пропорційності.

Стан дослідження теми. Комплексного наукового дослідження щодо заявленої тематики у вітчизняній науці немає, однак деякі науковці опосередковано торкались теми, відмітимо деяких: Гачак-Величко Л. [1], Гушлик А. [2], Колесник В. [3], Кравчук В. [4], Купчак Б. [1], Пархоменко Я. [5], Петренко В. [6], Чванкін С. [6] та інші.

Викладення основного матеріалу. Відповідно до ч. 1-2 ст. 96¹ Закону України «Про акціонерні товариства» [7] корпоративні права (права учасників юридичних осіб) – це сукупність правомочностей, що належать особі як учаснику (засновнику, акціонеру, пайовику) юридичної особи відповідно до закону та статуту товариства.

Корпоративні права набуваються особою з моменту набуття права власності на частку (акцію, пай або інший об'єкт цивільних прав, що засвідчує участь особи в юридичній особі) у статутному капіталі юридичної особи. Вони включають право на участь в управлінні компанією, отримання дивідендів та частки у разі ліквідації підприємства. У виконавчому провадженні корпоративні права боржника можуть стати важливим активом, що забезпечує погашення заборгованості перед кредиторами. Тимчасове обмеження таких прав – дієвий інструмент, що дозволяє уникнути відчуження активів та маніпуляцій з частками боржника, які могли б ускладнити виконання судового рішення.

Поняття «тимчасові обмеження прав» є, в основному, теоретичним і в юридичній доктрині трактується як узагальнена категорія. Законодавство України не містить чітко визначеного терміну «тимчасові обмеження прав», хоча окремі законодавчі акти застосовують такі обмеження на практиці, використовуючи подібні формулювання або описуючи заходи обмеження без узагальненого поняття.

Наприклад, у Законі України «Про виконавче провадження» описуються конкретні заходи, такі як арешт майна чи тимчасове обмеження права виїзду боржника за кордон, але загального визначення «тимчасові обмеження прав» немає. У науковій та практичній літературі цей термін використовується для опису тимчасових обмежувальних заходів, що застосовуються з метою

виконання судових рішень або інших юридичних зобов'язань боржника.

На нашу думку, під поняттям «тимчасові обмеження прав» варто розуміти встановлені законодавством заходи, які тимчасово обмежують можливість фізичної або юридичної особи здійснювати певні права або дії в межах цих прав, з метою забезпечення виконання судових рішень, захисту прав та інтересів інших осіб або держави. Ці обмеження можуть застосовуватись у рамках виконавчого провадження, адміністративних або кримінальних процедур і мають тимчасовий характер, діючи лише до моменту повного виконання зобов'язань, вирішення судового спору або завершення відповідної процедури.

В свою чергу, під тимчасовими обмеженнями корпоративних прав розуміємо встановлені законодавством заходи, що обмежують можливість боржника реалізовувати свої корпоративні права на період виконавчого провадження або до повного виконання судового рішення. Такі обмеження запроваджуються з метою забезпечення інтересів кредиторів та запобігання ухиленню від виконання боргових зобов'язань шляхом захисту майнових прав і корпоративних активів боржника.

Головна мета тимчасових обмежень корпоративних прав боржника – забезпечення ефективного виконання судових рішень, зокрема, через арешт корпоративних прав та заборону користуватися певними корпоративними повноваженнями. В Україні обмеження корпоративних прав боржника можуть включати:

1. Арешт корпоративних прав – це найпоширеніше обмеження, яке передбачає заборону на відчуження корпоративних прав (наприклад, акцій або часток у статутному капіталі) до моменту повного виконання боржником своїх зобов'язань. Арешт корпоративних прав допомагає зберегти цінні активи боржника, запобігаючи їх продажу або передачі іншим особам, що забезпечує майнову стабільність для можливого погашення боргу [8, ст. 56, 58].

2. Обмеження права на участь в управлінні компанією – боржнику може бути тимчасово заборонено брати участь в управлінні підприємством, особливо якщо є ризик ухилення від виконання зобов'язань через прийняття управлінських рішень, що можуть шкодити інтересам кредиторів. Це обмеження може передбачати заборону на голосування на загальних зборах, прийняття рішень щодо діяльності компанії, внесення змін до статуту тощо [8, ст. 58].

3. Заборона на отримання доходів або дивідендів – у випадку, коли боржник має право на отримання дивідендів або іншого доходу від корпоративних прав, таке право може бути тимчасово обмежене. Заборона на розподіл прибутку серед учасників дозволяє сконцентрувати доходи на рахунках компанії, що може бути використано для задоволення вимог кредиторів [8, ст. 52].

4. Обмеження права на розпорядження частками (акціями) у статутному капіталі – це обмеження передбачає заборону на продаж, передачу або внесення корпоративних прав до статутного капіталу інших компаній. Таким чином, боржник не має можливості змінити власника корпоративних прав, що зберігає ці активи у якості заставного майна на випадок примусового стягнення [8, ст. 59].

5. Надання контрольних прав виконавцю або кредиторам – у деяких випадках суд або виконавець може надати кредиторам або спеціальним управителям певні контрольні права щодо активів компанії боржника. Це може включати можливість накладення вето на певні рішення або контроль за фінансовими потоками компанії, що запобігає зловживанням корпоративними правами для приховування активів [7, ст. 96¹; 8, ст. 52].

6. Заборона на реорганізацію або ліквідацію компанії – боржнику може бути заборонено реорганізувати або ліквідувати компанію під час дії тимчасових обмежень. Це забезпечує стабільність корпоративної структури до моменту погашення заборгованості та унеможливорює ухилення від виконання зобов'язань шляхом перетворення компанії чи припинення її діяльності [8, ст. 52].

7. Вилучення корпоративних прав на користь кредиторів – у разі ухилення від виконання судових рішень корпоративні права можуть бути вилучені для примусової реалізації. Наприклад, акції або частки боржника можуть бути продані на аукціоні з подальшим перерахуванням коштів кредиторам для погашення боргу [8, ст. 48, 50].

8. Запровадження тимчасового управління – у виняткових випадках, коли існує ризик розтрати активів або зловживання корпоративними правами, може бути запроваджено тимчасове управління активами боржника за рішенням суду. Це обмеження дозволяє здійснювати ефективний нагляд за фінансовою діяльністю боржника для захисту інтересів кредиторів [8, ст. 59].

Ці обмеження можуть застосовуватися окремо або у сукупності, залежно від обставин справи та

ступеня ризику втрати майнових прав. Завдяки тимчасовим обмеженням корпоративних прав забезпечується ефективність виконавчого провадження, спрямованого на реалізацію рішень суду та захист прав кредиторів.

У практиці виконавців накладення тимчасових обмежень на корпоративні права боржника є досить поширеним заходом. Однак, це іноді викликає труднощі у зв'язку з відсутністю чіткої регламентації процесу реалізації таких обмежень на рівні закону.

Хоча обмеження корпоративних прав боржника є дієвим інструментом захисту інтересів кредиторів, існує низка недоліків, пов'язаних з недостатньою правовою визначеністю процедури. Часто виникають труднощі з визначенням фактичного обсягу корпоративних прав, які підлягають обмеженню, та можливості контролю за виконанням цих обмежень.

У міжнародній практиці питання обмеження корпоративних прав боржника є широко поширеним, особливо у країнах з розвинутою системою виконання судових рішень. Наприклад, у ЄС застосування тимчасових обмежень корпоративних прав має чітке правове підґрунтя, що дозволяє захищати інтереси кредиторів. Так, Регламент ЄС № 848/2015 про процедури неплатоспроможності визначає, що тимчасові обмеження можуть включати:

- заборону на передачу або продаж корпоративних прав боржника в інтересах кредиторів;
- обмеження управління корпоративними активами через призначення тимчасового керівника, який відповідає за збереження майна компанії та розподіл коштів на користь кредиторів.

Завдяки такому підходу кредитори в ЄС мають можливість контролювати активи боржника та забезпечувати їх збереження до моменту виконання судового рішення.

У США тимчасові обмеження корпоративних прав часто застосовуються в рамках процедур банкрутства, які регулюються Кодексом США про банкрутство (Bankruptcy Code). Основні обмеження включають:

- автоматичний мораторій (automatic stay), що забороняє будь-які дії щодо активів боржника з моменту подання заяви про банкрутство;
- контроль за корпоративними правами через призначення довіреної особи або розпорядника майна, яка тимчасово управляє активами боржника в інтересах кредиторів.

Ці обмеження забезпечують стабільність активів боржника під час процедури банкрутства,

а також перешкоджають можливим маніпуляціям корпоративними правами.

У Великобританії обмеження корпоративних прав застосовуються через процедури управління (administration) та ліквідації (liquidation). Законодавство передбачає:

– можливість накладення арешту на корпоративні права боржника через судові рішення або призначення адміністратора, який управляє активами компанії з метою задоволення вимог кредиторів;

– заборону на продаж активів без згоди адміністратора або суду, що унеможливує їх розподіл на користь інших осіб.

Такі обмеження допомагають зберегти корпоративні права боржника в незмінному стані та забезпечують реалізацію інтересів кредиторів у процедурі ліквідації або реструктуризації боргів.

У країнах континентальної правової системи, таких як Німеччина та Франція, також застосовуються тимчасові обмеження корпоративних прав у разі неплатоспроможності боржника:

– у Німеччині, згідно з Законом про неплатоспроможність (Insolvenzordnung), суд може призначити тимчасового керуючого, який обмежує можливість боржника управляти своїми корпоративними правами.

– у Франції існує подібний механізм у межах процедур санації та реструктуризації, що дозволяє обмежити участь боржника в управлінні активами.

У цих країнах кредитори отримують ефективні інструменти для захисту своїх інтересів і збереження корпоративних прав боржника.

Застосування міжнародного досвіду в Україні може підвищити ефективність національної системи виконання судових рішень, зокрема через вдосконалення процедури арешту корпоративних прав і механізмів контролю за їхнім виконанням.

Висновки. На підставі проведеного дослідження пропонується внести зміни до Закону України «Про виконавче провадження» та Господарського кодексу України для визначення чітких критеріїв і умов застосування тимчасових обмежень на корпоративні права.

Рекомендується встановити прозору процедуру арешту корпоративних прав боржника, передбачивши можливість контролю з боку кредиторів за виконанням таких обмежень.

Доцільно розглянути можливість надання виконавцям ширших повноважень щодо здійснення контролю за корпоративними правами боржників у рамках виконавчого провадження, що дозволить більш ефективно реалізувати судові рішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гушилик А. Правове становище боржника у справі про банкрутство на стадії санації. *Підприємництво, господарство і права*. 2020. № 4. С. 76–80.
2. Колесник В. А. Правомірність тимчасового обмеження прав особи під час досудового розслідування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13, № 2. С. 80–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2016_13_2_13
3. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія. 2009, Львів: Край. 406 с.
4. Купчак Б., Гачак-Величко Л. Корпоративні права та їх застосування в господарській діяльності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. № 5. С. 145–155.
5. Пархоменко Я. О. Підстави застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2017. Вип. 43(2). С. 183–185. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43\(2\)_43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43(2)_43)
6. Чванкін С. А., Петренко В. С. Щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 20. С. 107–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chas_2016_20_24
7. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2023. № 18-19. Ст. 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1992>
8. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 30. ст. 542. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

Лисенко Юрій Олександрович, Парфьонов Георгій Володимирович

Тимчасові обмеження корпоративних прав боржника при виконанні судових рішень

У статті розглянуто правові засади та практичні аспекти тимчасових обмежень корпоративних прав боржника в рамках виконання судових рішень в Україні. Здійснено аналіз чинного законодавства України та міжнародної практики, а також надано рекомендації щодо вдосконалення правових механізмів, спрямованих на забезпечення ефективності виконавчого процесу.

Проаналізовано правові механізми тимчасових обмежень корпоративних прав боржника, оцінено їхню ефективність та розроблено пропозиції щодо удосконалення законодавства України.

Надано визначення понять «корпоративні права», «тимчасові обмеження прав», «обмеження корпоративних прав» та приділено увагу основним видам тимчасових обмежень корпоративних прав боржника.

На підставі проведеного дослідження запропоновано внести зміни до Закону України «Про виконавче провадження» та Господарського кодексу України для визначення чітких критеріїв і умов застосування тимчасових обмежень на корпоративні права.

Рекомендовано встановити прозору процедуру арешту корпоративних прав боржника, передбачивши можливість контролю з боку кредиторів за виконанням таких обмежень.

Пропоновано передбачити адміністративну відповідальність за порушення тимчасових обмежень корпоративних прав, що сприятиме більшій дисципліні та прозорості у виконавчому процесі.

Зроблено висновок про дцільність розглянення можливості надання виконавцям ширших повноважень щодо здійснення контролю за корпоративними правами боржників у рамках виконавчого провадження, що дозволить більш ефективно реалізувати судові рішення.

Ключові слова: виконавчий процес, виконання рішень, тимчасові обмеження прав, обмеження корпоративних прав боржника, реалізація корпоративних прав боржника, тимчасові обмеження прав боржників.

Lysenko Yury, Parfyonov Georgiy

Temporary limitations of the debtor's corporate rights in the execution of court decisions

The article examines the legal principles and practical aspects of temporary restrictions on the debtor's corporate rights within the framework of the execution of court decisions in Ukraine. An analysis of the current legislation of Ukraine and international practice was carried out, as well as recommendations were made for improving legal mechanisms aimed at ensuring the effectiveness of the executive process.

The legal mechanisms of temporary restrictions on the debtor's corporate rights were analyzed, their effectiveness was evaluated, and proposals were developed to improve the legislation of Ukraine.

Definitions of the concepts of «corporate rights», «temporary limitation of rights», «restriction of corporate rights» are provided, and attention is paid to the main types of temporary limitations of the debtor's corporate rights.

Based on the conducted research, it is proposed to amend the Law of Ukraine «On Executive Proceedings» and the Commercial Code of Ukraine to define clear criteria and conditions for the application of temporary restrictions on corporate rights.

It is recommended to establish a transparent procedure for the seizure of the debtor's corporate rights, providing for the possibility of creditors' control over the implementation of such restrictions.

It is proposed to provide for administrative responsibility for violation of temporary restrictions on corporate rights, which will contribute to greater discipline and transparency in the executive process.

A conclusion was drawn on the expediency of considering the possibility of granting executors wider powers to exercise control over the corporate rights of debtors within the framework of executive proceedings, which will allow more effective implementation of court decisions.

Key words: executive process, execution of decisions, temporary limitation of rights, limitation of the debtor's corporate rights, implementation of the debtor's corporate rights, temporary limitation of the debtor's rights.